

RIMSKI VODNJAK OB LJUBLJANSKIH OPEKARNAH V LJUBLJANI

LJUDMILA PLESNIČAR-GEČ

Mestni muzej, Ljubljana

Pri mehaničnem, frontalnem odkopu gline za Ljubljanske opekarne na parceli št. 1333 k. o. Vič, so sredi poletja leta 1966 odkrili in skoraj popolnoma uničili rimski vodnjak. O najdbi je uprava Ljubljanskih opekarn obvestila Mestni muzej šele meseca oktobra, ko sta bagerist in njegov pomočnik pričela odkopavati usedlino vodnjaka. Ko smo prišli na kraj najdbe, so iz vodnjaka že potegnili bronasto vedro in lesene dele vedric (sl. 1).

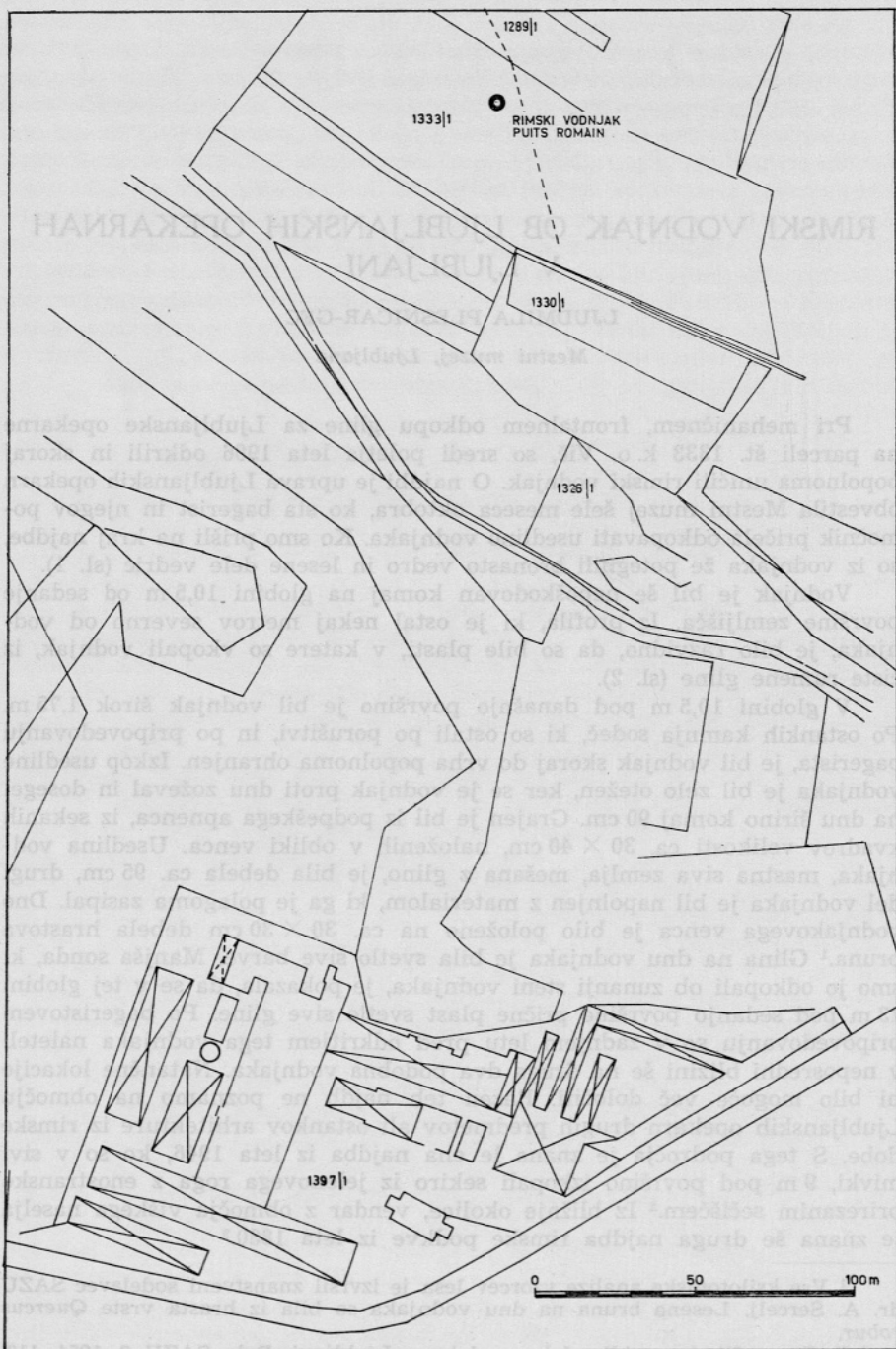
Vodnjak je bil še nepoškodovan komaj na globini 10,5 m od sedanje površine zemljišča. Iz profila, ki je ostal nekaj metrov severno od vodnjaka, je bilo razvidno, da so bile plasti, v katere so vkopali vodnjak, iz čiste rumene gline (sl. 2).

V globini 10,5 m pod današnjo površino je bil vodnjak širok 1,75 m. Po ostankih kamnja sodeč, ki so ostali po poružitvi, in po pripovedovanju bagerista, je bil vodnjak skoraj do vrha popolnoma ohranjen. Izkop usedline vodnjaka je bil zelo otežen, ker se je vodnjak proti dnu zoževal in dosegel na dnu širino komaj 90 cm. Grajen je bil iz podpeškega apnenca, iz sekanih kvadrov velikosti ca. 30×40 cm, naloženih v obliki venca. Usedlina vodnjaka, mastna siva zemlja, mešana z glino, je bila debela ca. 95 cm, drugi del vodnjaka je bil napolnjen z materialom, ki ga je polagoma zasipal. Dno vodnjakovega venca je bilo položeno na ca. 30×30 cm debela hrastova bruna.¹ Glina na dnu vodnjaka je bila svetlo sive barve. Manjša sonda, ki smo jo odkopali ob zunanji steni vodnjaka, je pokazala, da se v tej globini 13 m pod sedanjo površino prične plast svetlo sive gline. Po bageristovem pripovedovanju so v zadnjem letu pred odkritjem tega vodnjaka naleteli v neposredni bližini še na druga dva podobna vodnjaka. Natančne lokacije ni bilo mogoče več določiti. Razen teh najdb ne poznamo na območju Ljubljanskih opekarn drugih predmetov ali ostankov arhitekture iz rimske dobe. S tega področja je znana le ena najdba iz leta 1946, ko so v sivi mivki, 9 m pod površino izkopali sekiro iz jelenovega roga z enostransko prirezanim sečiščem.² Iz bližnje okolice, vendar z območja viškega naselja je znana še druga najdba rimske podkve iz leta 1880.³

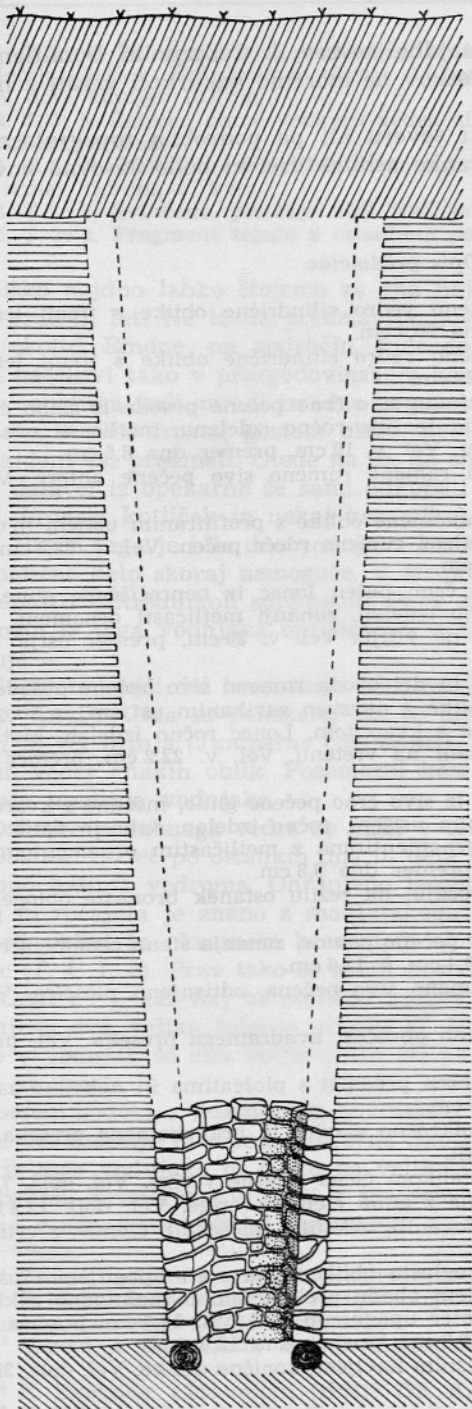
¹ Vse ksilotomske analize vzorcev lesa je izvršil znanstveni sodelavec SAZU dr. A. Sercelj. Lesena bruna na dnu vodnjaka so bila iz hrasta vrste *Quercus robur*.

² F. Stare, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani. Dela SAZU 9, 1954, 118. Ljubljanski Narodni muzej, inv. št. P 7106.

³ Ljubljanski Narodni muzej, inv. št. R 2519.

Sl. 1. Ljubljana-Vič. Situacija vodnjaka pri Ljubljanskih opekarnah
 Fig. 1. Ljubljana-Vič. Situation du puits près de la «Briqueterie de Ljubljana»

- RJAVA PRST
TERRE BRUNE
- RUMENA GLINA
ARGILE JAUNE
- SIVA GLINA
ARGILE GRISE
- LESENO BRUNO
POUTRE DE BOIS

Sl. 2. Ljubljana-Vič.
Prerez vodnjaka

Fig. 2. Ljubljana-Vič.
Coupe du puits

0 1 2m

Iz okolice Viča je znana najdba novcev J. Cezarja in Domitiana,⁴ ki pa jih zaradi pomanjkanja podatkov ne moremo kakorkoli vezati z najdbo vodnjaka.

Frontalni izkop gline proti severu ali pa podrobna topografska raziskava bosta morda odkrila ostanke arhitekture, ki bodo časovno povezani z odkritim vodnjakom.

Opis predmetov

1. T. 1: 1. Fragmentirano leseno vedro cilindrične oblike s tremi lesenimi obroči. Vel. v. 17,6 cm, premer dna 20,4 cm.
2. T. 1: 2. Fragmentirano leseno vedro cilindrične oblike s tremi lesenimi obroči. Vel. š. 17,4, premer dna 22 cm.
3. T. 1: 3. Fragment dna in oboda sivo črno pečene posode iz slabo čiščene gline, mešane s kvarcitom. Posoda je bila ročno izdelana, metličasti ornament na zunanji steni obdelan na vitlju. Vel. v. 10 cm, premer dna 8,5 cm.
4. T. 1: 4. Fragment ustja in ramena rumeno sivo pečene anfore. Vel. v. 5,4 cm, premer rek. 21,4 cm.
5. T. 1: 5. Fragmentiran vrč bikonične oblike s profiliranim ustjem in prstanastim dnom, enim trakastim ročajem, rumeno rdeče pečen. Vel. v. 23,8 cm, premer ustja 12 cm, premer dna 7,8 cm.
6. T. 1: 6. Fragmentiran sivo črno pečen lonec iz neprečiščene gline, med glino mnogo kvarcita. Lonec ročno izdelan, zunanji metličasti ornament, rame, vrat in ustje naknadno obdelani na vitlju. Vel. v. 20 cm, premer ustja 17 cm, premer dna 9,8 cm.
7. T. 1: 7. Fragmentirano dno in del oboda rumeno sivo pečene posode.
8. T. 2: 1. Lonec hruškaste oblike z navzven zavahanim ustjem, iz sivo črne pečene, neprečiščene gline, mešane s kvarcitom. Lonec ročno izdelan. Metličasti ornament ter vrat in ustje obdelani na vretenu. Vel. v. 22,2 cm, premer ustja 18,8 cm, premer dna 8,6 cm.
9. T. 2: 2. Fragmentiran lonec iz sivo črno pečene gline, mešane s kvarcitom, jajčaste oblike z navzven zavahanim ustjem, ročno izdelan, vrat in ustje obdelana na vretenu. Zunanja stena ornamentirana z metličastim ornamentom. Vel. v. 19,8 cm, premer ustja 14,8 cm, premer dna 9,8 cm.
10. T. 2: 3. Železen nož, ob ročaju, na rezilu ostanek bronaste obloge. Vel. dolž. 23,2 cm, š. 3 cm.
11. T. 2: 4. Fragment sivo črno pečene posode, zunanja stena ornamentirana z metličastim ornamentom. Vel. v. 10,4 cm, š. 12,6 cm.
12. T. 2: 5. Fragmentirana, rumeno sivo pečena, odtisnjena ploščica. Vel. š. 6,2 cm, dolž. 7,1 cm, deb. 0,5 cm.
13. T. 2: 6. Fragmentiran železen obroček, kvadratnega preseka. Vel. premer 4,5 cm.
14. T. 2: 7. Močno zarjavel železen predmet s ploščatima in nekoliko zakrivljenima stranicama. Vel. dolž. 14,5 cm.
15. T. 2: 8. Železen žebelj s polkrožno glavico in pravokotnega preseka. Vel. dolž. 6,7 cm, premer glavice: 2,2 cm.
16. T. 2: 9. Železen ključ z ostankom člena železne verige. Vel. dolž. 7,7 cm.
17. T. 2: 10. Velik železen ključ z enim členom verige. Vel. dolž. 12,4 cm.
18. T. 3: 1. Železna veriga iz kovanih, nekoliko sploščenih členov, z vrtljivim nastavkom. Vel. dolž. 147 cm.
19. T. 3: 2. Bronasto vedro kroglaste oblike z navzven upognjenim ustjem. Vedro je bilo na vratu in največjem obodu prelomljeno in naknadno zakrpano z zakovicami. Dno nekoliko navznoter upognjeno. Vel. viš. 14,3 cm, premer ustja 16 cm, premer največjega oboda 19,8 cm, premer dna 12,6 cm.
20. T. 3: 3. Svinčena utež z železnim kavljem, konične oblike. Vel. dolž. 3,4 cm, premer 5 cm.

⁴ Ill. Blatt. 1838, 7, št. 41.

21. T. 3: 4. Železen kavelj, sestavljen iz železnega obroča, ročice in štirih ohranjenih kavljev. Vel. premer obroča 14,2 cm, v. obroča 1,5 cm, dolž. ročice 10,4 cm, dolž. kavljev 13,4 cm.

22. T. 3: 5. Železen obroč velikega vedra ali soda z luknjami za žeblje. Premer 33,3 cm, v. 3 cm.

23. T. 3: 6. Nekoliko ukrivljen, fragmentiran obroč iz luknjami za žeblje. Vel. premer 33,3 cm, v. 3 cm.

24. T. 3: 7. Svinčena, ploščata utež. Vel. premer: 6,1 cm, deb. 0,8 cm.

25. T. 3: 8. Fragment tegule z ostankom pečata: E C. Vel. 12,4 cm × 10 cm.

Viško najdbo lahko štejemo za eno najbolj zanimivih arheoloških odkritij zadnjih let. Ne le da predstavlja nov podatek o naseljenosti v najbližji okolici Emone, na področju, kjer doslej ni bilo ničesar znanega o možni naselitvi tako v prazgodovinskem kakor tudi rimskem obdobju, temveč je zanimiva tudi zaradi izredno bogatega inventarja, ki je ležal na dnu vodnjaka v sivo črnem, gostem blatu, debeline ca. 90 cm. V tej plasti so bili najdeni vsi predmeti. Glede na to, da smo prišli na kraj najdbe v času, ko so delavci iz opekarne že sami odkopali nekaj predmetov (kose lesenih veder, bronast kotliček in nekaj keramike), ni bil več mogoč sistematičen izkop. Razen tega je bilo dno vodnjaka komaj 90 cm široko in bi bilo vsako sistematično delo skoraj nemogoče. V strukturi usedline, blata, ni bilo mogoče opaziti kakršnihkoli sprememb. Prav zato lahko rečemo, da lahko vse predmete iz tega vodnjaka opredelimo v le nekaj desetletij ozko časovno obdobje.

Najzanimivejši del inventarja sta prav gotovo leseni vedrici cilindrične oblike. Analize lesa so pokazale,⁵ da so bile vedrice iz jelke (*Abies alba*), obroči iz vej brinja (*Juniperus communis*). V literaturi ni mogoče zaslediti lesenih veder enakih oblik. Posamezni kosi tega lesa so se ohranili zaradi ilovnate usedline vodnjaka.

Ostanke podobnega vedra so našli v civilni naselbini Carnuntum v letih 1953/54.⁶ Sodeč po ostankih dna in dela trupa, je bilo to vedro po obliki podobno našima vedroma. Ohranjeno leseno vedro z bronastimi okrasnimi okovi in ročajem je znano z madžarskega najdišča Mucsfa,⁷ vendar se po sodčasti obliki in okrasnem bronastem okovju povsem razlikuje od naših vedric (T. 1: 1, 2). Prav tako so znani kosi vedra iz Aquincuma z ostankom žiga CAR (...), kar naj bi potrdilo njegov izvor iz Carnuntuma.⁸ Ker sta ohranjena dva velika železna obroča (T. 3: 5, 6), lahko domnevamo, da je padlo v vodnjak še eno večje vedro ali pa sodček in so leseni deli popolnoma strohneli.

Leseni sodčki z lesenim ali kovinskim obročem so bili najdeni na območju vse srednje Evrope od severne Škotske do Budimpešte.⁹ Železna obroča iz tega vodnjaka bi lahko po velikosti (T. 3: 5, 6) in obliki pripadala podobnemu primerku. V zvezi z izvorom teh posod in dejstvom, da leži Emona v neposredni bližini trgovskega centra Aquileie, ki je s predmeti za

⁵ Za vse podatke se najtopleje zahvaljujem dr. A. Šerclju.

⁶ R. M. Swoboda Milenović, Ausgrabungen in der Zivilstadt 1953/54 und 1958. Carnuntum Jahrbuch 4, 1958 (1960) 33, 59.

⁷ Vezetó a Szekszárdi, Balogh Adám, Muzeum Kiállitásaiban. Szekszárd (1965).

⁸ E. Swoboda, Carnuntum (1964)⁴ 276. A. Mócsy, RE suppl. IX (1962) 686.

⁹ G. Ulbert, Römische Holzfässer aus Regensburg. Bayerische Vorgeschichtsblätter 24, 1959, 6.

vsakdanjo uporabo in drugimi dobrinami oskrbovala ves severovzhodni predel imperija, ne smemo prezreti dejstva, da so v sami Aquilei izdelovali lesene posode; o tem priča nagrobnik L. CANTIA ACVTA, izdelovalca lesenih sodov.¹⁰

Med blatno usedlino vodnjaka je bilo tudi izredno dobro ohranjeno bronasto, z zakovicami popravljeno vedro (T. 3: 2). Podoben primerek je znan iz Nauportusa (Vrhnika), sedaj v Narodnem muzeju v Ljubljani.¹¹ K vedru je prav gotovo spadala svinčena utež (T. 3: 3), ki je verjetno bila obešena ob ročaju vedra za ravnotežje ob zajemanju vode. Izvor bronastih vedric moramo iskati v obdobju starejše železne dobe.¹² Prazgodovinske posode iz bronu so v Sloveniji znane tako po svoji obliki kakor tudi figuralni obdelavi.¹³ Iz številnih primerkov vedric iz kasnejše dobe na področju rimske Panonije je razvidno, da so bile vedrice te vrste v uporabi še v zgodnjem cesarskem obdobju. Nam najbližji primerki vedric izhajajo iz Siska,¹⁴ sedaj v arheološkem muzeju v Zagrebu.

V usedlini vodnjaka so bili tudi kosi razbite keramike, loncev in vrčev, posod za vsakdanjo hišno rabo. Med njimi prevladujejo sivo črno pečeni lonci z navzven zavihanim ustjem in metličastim ornamentom (T. 1: 3, 6; T. 2: 1, 2, 4).¹⁵ Grobo izdelani lonci z metličastim ornamentom ali brez njega, z ravnim dnom in navzven zavihanim ustjem so tako v Emoni kakor v naselbinah in grobiščnih najdiščih Panonije bogato zastopani ter se časovno, kakor dokazuje depojska najdba z insule XXX. vežejo na drugo polovico 1. stol. n. e.¹⁶ Med ostanki loncev so fragmenti treh vrčev hruškaste oblike s prstanastim dnom, širokim vratom, klekasto profiliranim ustjem (T. 1: 5, 7, 8). Vrči z enim ročajem so italskega izvora, medtem ko nekateri primerki brez ročajev ali z dvema nosijo elemente halštatske in latenske tradicije.¹⁷

Naši primerki so brez dvoma domačega izvora, celo tipični za območje Emone. Klekasto profilirano ustje ter prstanasto dno pa dajo misliti na zgodnjo datacijo 1. pol. 1. stol. n. e.

V usedlini vodnjaka je bilo tudi nekaj železnih predmetov, ki so bili del inventarja pri črpanju vode: železna veriga s sploščenimi členi¹⁸ (T. 3: 1) in pa predmeti, ki so slučajno padli v vodnjak: železna ključa (T. 2: 9, 10) ter železen nož (T. 2: 3).

¹⁰ G. Brusin, Aquileia e Grado. (1964) 159, 90.

¹¹ J. Klemenc, Zgodovina Emone v Zgodovini Ljubljane 1 (1955) 412, 57.

¹² F. Stare, Prazgodovinske kovinske posode iz Slovenije. Zbornik fil. fak. 2, 1955, 105 ss.

¹³ F. Stare, op. cit. 105 ss.

¹⁴ V. Hoffiller, Antikne bronsane posode iz Hrvatske i Slavonije. Vjesnik Hrv. arh. druš. 7, 1903-04 (1903) 98.

¹⁵ E. Bónis, Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien I. Diss. Pann. II, 20, 1942, T. 2; B. Vikić-Belančić, Neka obležja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji. Starinar 13-14, 1962-63 (1965) 103; P. Petru, Okvirna, časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovku pri Kranju. AV 9-10, 1958-59 (1960) 17.

¹⁶ E. Pegan, L. Plesničar-Gec, Depojska najdba rimskih republiških in zgodnjecarskih novcev v Emoni. Situla 8, 1965, 119.

¹⁷ E. Bónis, op. c. 55; B. Vikić-Belančić, op. c. 107.

¹⁸ L. Jakobi, Römerkastell Saalburg. (1897) T. 41: 13, 16.

Med naštetim gradivom je bil tudi kos žigosane opeke z ohranjenim napisom ...EC (T. 3: 8). Opeka z isto, v celoti ohranjeno oznako je bila najdena leta 1962 med ruševinami insule XXIX¹⁹ z napisom L. B. SEC.

Opeke z žigom L. B. SEC. so znane z emonskih najdišč.²⁰ W. Schmid nepričljivo dopolnjuje ta žig z L. B(onosus) S(ecundus). Dve opeki z istim žigom sta bili najdeni tudi v Nauportosu (na Vrhnikih) kot del žganega groba.²¹ Zraven zgodnjeantičnih pridatkov je bil tudi novc cesarja Klaudija.

Rimski vodnjak ob jugozahodnem delu ljubljanske kotline, le nekaj kilometrov oddaljen od nekdanjega centra rimskega mesta Emone, je prav gotovo trden element, ki potrjuje, da je v neposredni bližini bila »villa rustica« ali manjši zaselek, če upoštevamo možnost, da sta v neposredni bližini bila dva podobna vodnjaka. Obenem moramo upoštevati dejstvo, da je predel, kjer smo našli vodnjak, v smeri Polhovega Gradca, najdišča znamenite villae rusticae iz 1. stol. n. e.²² in prve rimske postojanke ob cesti Emona—Aquileia «Ad Nonum» (Log pri Drenovem griču).²³

Glede na kompaktno usedlino na dnu vodnjaka, so vodnjak verjetno uporabljali daljšo dobo. Ostanki inventarja so tipični za 1. stol. n. e. Posamezni predmeti dopuščajo časovni razpon nekaj desetletij, vendar nimamo nobenega elementa, ki bi dopuščal domnevo, da bi bil vodnjak v uporabi še v obdobju kasne antike.

RÉSUMÉ

Un puits romain près de la «Briqueterie de Ljubljana» (Ljubljanske opekarnie) à Ljubljana

Lors du déblai mécanique, frontal de la terre glaise pour la Briqueterie de Ljubljana à Vič, au milieu de l'été de 1966 on a découvert et presque entièrement anéanti un puits romain.

Le puits était presque intact encore à peine à 10,5 m de profondeur de la surface actuelle du terrain. A cette profondeur, le puits avait 1,75 m de largeur. Vers le fond il se rétrécissait et au fond il avait à peine 90 cm de largeur. Il était construit en pierres de taille d'une grandeur d'environ 30 × 40 cm, empilées en forme de couronne.

Le sédiment du puits était de la terre grise grasse, mêlée d'argile. Le fond de la couronne puits était posé sur des poutres de chêne d'environ 30 × 30 cm d'épaisseur.

Selon les dires de l'opérateur de l'excavateur, dans la dernière année avant la découverte de ce puits ils étaient tombés dans le voisinage immédiat encore sur deux autres puits semblables. Il n'a plus été possible d'en établir la location exacte.

¹⁹ Gradivo še ni bilo objavljeno.

²⁰ W. Schmid, Emona. Jahrbuch für Altertumskunde 7, 1913, 162 in 165.

²¹ J. Mal, GMDS 7-8, 1926-27 (1927) 24.

²² R. Ložar, Rimska najdba iz Polhovega Gradca. GMDS 19, 1938, 85 ss.

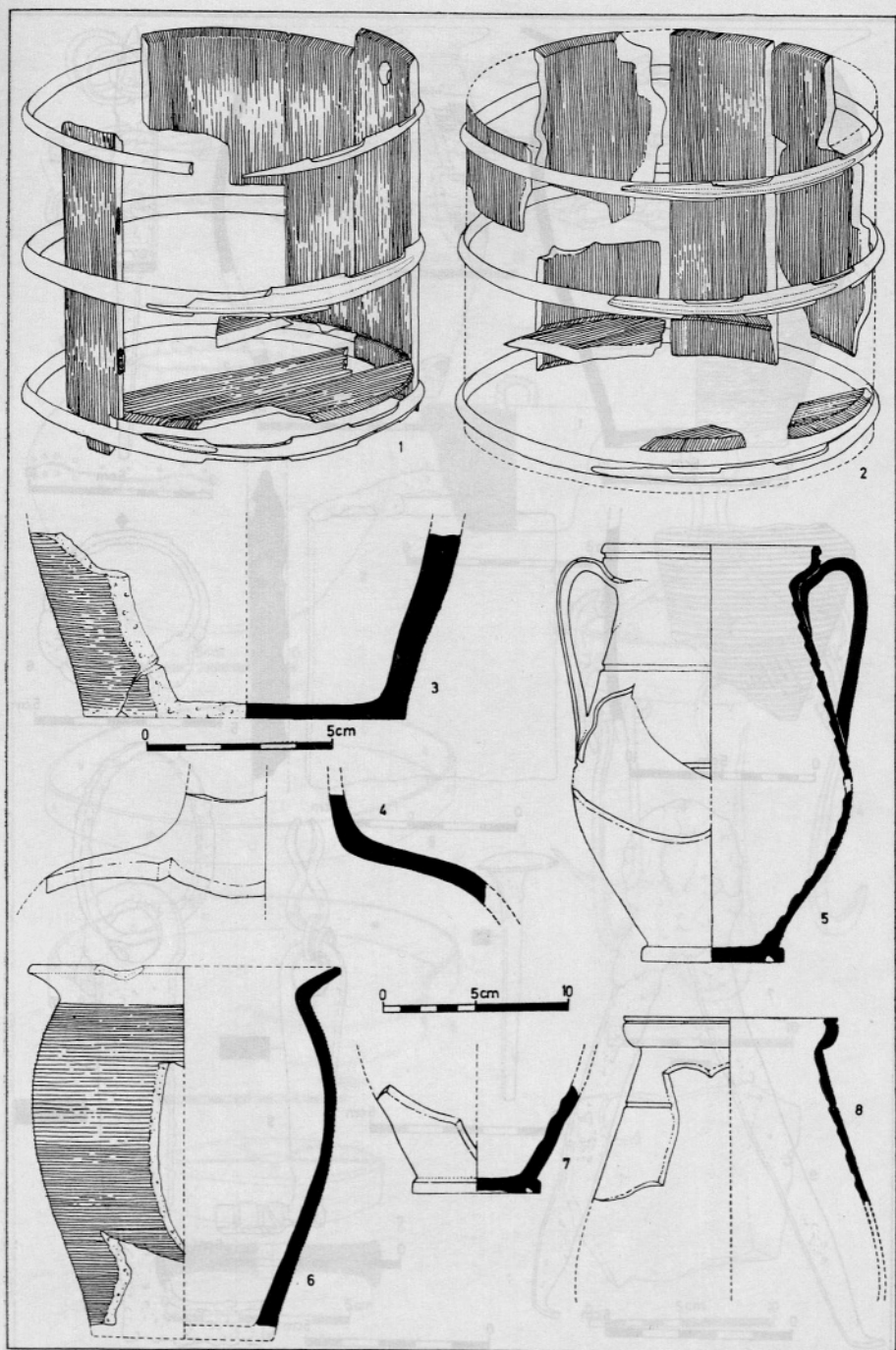
²³ J. Klemenc, Zgodovina Emone v Zgodovini Ljubljane 1 (1955) 345.

Le puits romain représente une nouvelle donnée sur le peuplement des environs immédiats d'Emona, dans un secteur où jusqu'ici on ne connaissait rien sur un peuplement possible aussi bien dans la période préhistorique que dans la période romaine. Tous les objets ont été trouvés dans les sédiments du puits. La partie la plus intéressante de l'inventaire sont certainement deux baquets en bois de sapin (*abies alba*), les cercles étant faits de branches de genévrier (*juniperus communis*). Comme deux grands cercles en fer sont conservés, nous pouvons supposer qu'un autre seau plus grand ou un barillet est tombé dans le puits et que les parties en bois se sont complètement décomposées.

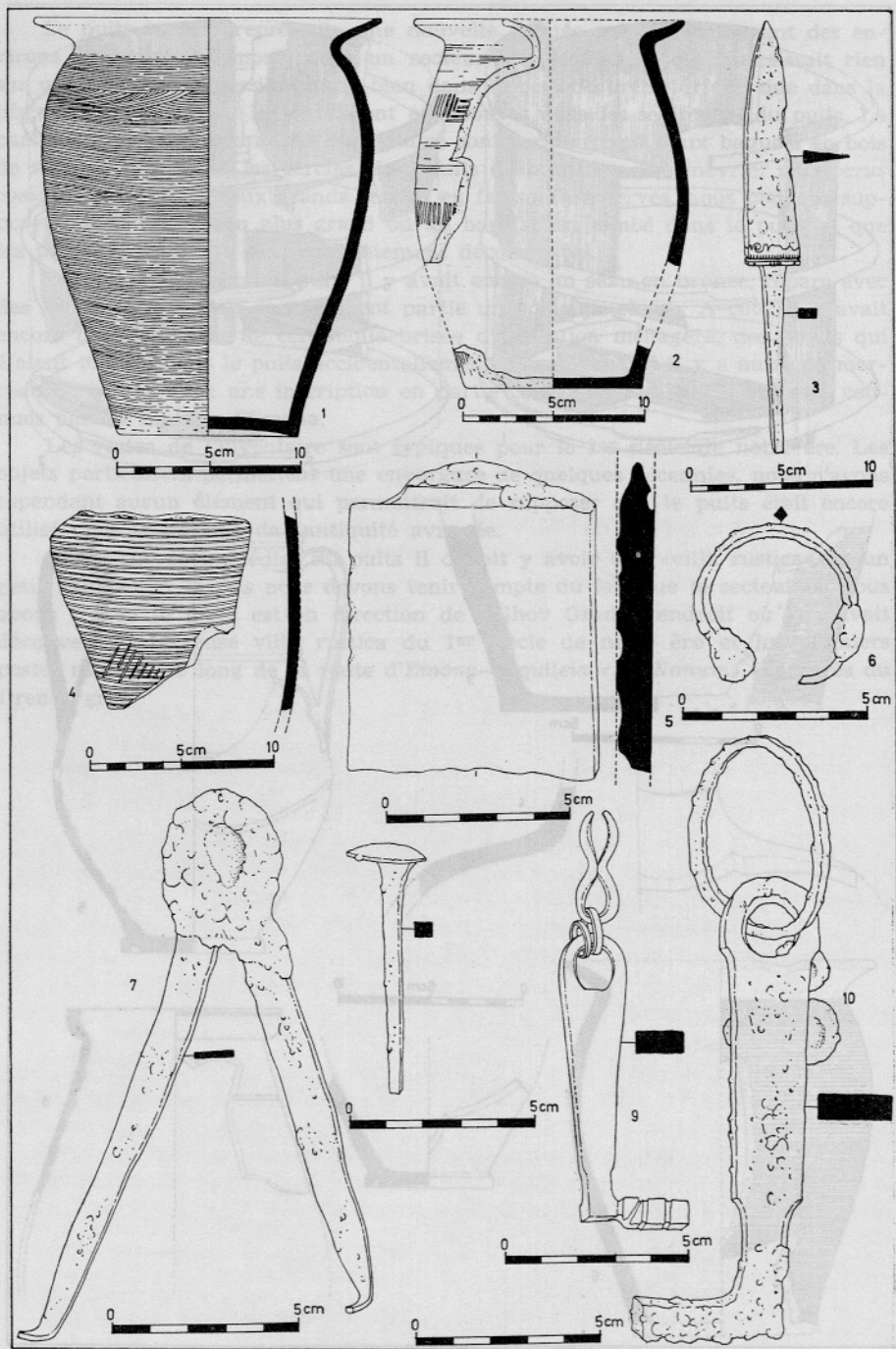
Dans les sédiments du puits il y avait encore un seau en bronze, réparé avec des rivets, dont faisait certainement partie un poids en plomb. A côté, il y avait encore des morceaux de céramique brisée d'utilisation ménagère, des objets qui étaient tombés dans le puits accidentellement. Parmi ceux-ci il y a aussi un morceau de brique avec une inscription en partie conservée L. B. SEC., qui sont connues par les fouilles d'Emona.

Les restes de l'inventaire sont typiques pour le 1er siècle de notre ère. Les objets particuliers permettent une envergure de quelques décennies, nous n'avons cependant aucun élément qui permettrait de supposer que le puits était encore utilisé dans la période de l'antiquité avancée.

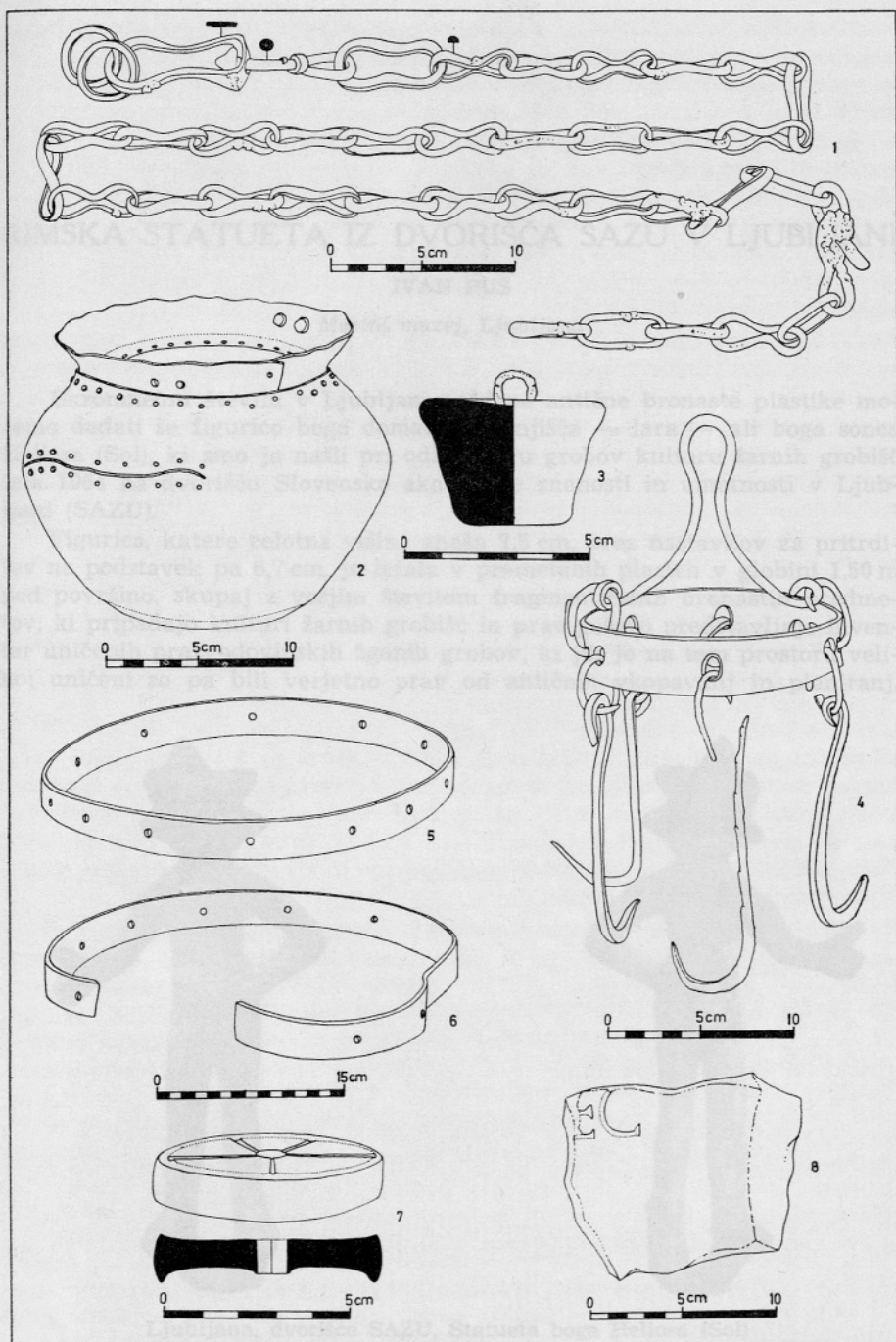
Au voisinage immédiat du puits il devait y avoir une «villa rustica» ou un petit hameau. A la fois nous devons tenir compte du fait que le secteur où nous avons trouvé le puits est en direction de Polhov Gradec, endroit où l'on avait découvert la fameuse villa rustica du 1er siècle de notre ère et les premiers postes romains le long de la route d'Emona—Aquileia «Ad Nonum» (Log près du Drenov grič).

Ljubljana-Vič. 1, 2 les — bois, 3—8 glina — argile

Ljubljana-Vič. 1, 2, 4, 5 glina — argile, 3, 6—10 železo — fer

Ljubljana-Vič. 1, 4—6 železo — fer, 2 bron — bronze, 3, 7 svinec — plomb, 8 glina — argile